

HÂŞİM MUHAMMED el-BACDÂDÎ

na sergiler düzenlenmiştir. Bunların en önemlisi 1978'de Londra'da açılan sergidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Delilü ma'razi Müdiriyyeti'l-meşâhati'l-âmme, Bağdad 1952; *Delilü'l-Cumhûriyyeti'l-İrâkıyye li-sene* 1960, Bağdad 1960, s. 794; *Delilü ma'razi'l-haqqi'l-Arabî ve'z-zehrafetü'l-İslâmiyye*, Bağdad 1964; *Zikrâ 'amidi'l-haqqi'l-Arabî Hâşim Muhammed el-Bagdâdî*, Bağdad 1973; Velid el-A'zamî, *Terâcümü haqqâti Bağdâdî'l-mu'âşırîn*, Beyrut 1977, s. 254-275; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 67; Mâcid ez-Zühdi, *el-Mecmû'a* (nşr. Hâlid Hüseyin), Bağdad 1985, s. 9; Nesim Rahîm Kerîm, *Hâşim Muhammed el-Bagdâdî* (yüksek lisans tezi, 1988, Câmîatü Bağdâd Külliyyetü'l-fünûnî'l-cemile); M. Uğur Derman, *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı*, İstanbul 1992, s. 230; "Liğâ' ma'a'l-fennân Hâşim Muhammed el-Haqqâtî", *el-Aklâm*, sy. 12, Bağdad 1965, s. 134; Hâşim en-Nuaymî, "Hadîşün 'anî'l-haqq", *Ceridetü'l-Cumhûriyye*, Bağdad 14.8.1970, s. 3; Abdullah el-Cübûrî, "Hâşim Muhammed el-Bagdâdî", *er-Risâletü'l-İslâmiyye*, LXI, Bağdad 1973, s. 82; Sâbit Münîr er-Râvî, "Hâşim el-Haqqâtî", *el-Mevrid*, III, Bağdad 1976, s. 51-53; Nûrî Hammûdî Ali, "Mâ zâ fe'ale Hâşim el-Haqqâtî bi-muşâfî'l-evkâf", *Âfâk 'Arabiyye*, IX, Bağdad 1980, s. 118.

YÛSUF ZENNÛN

HÂŞİM b. UTBE

(هاشم بن عتبة)

Ebû Ömer Hâşim b. Utbe
b. Ebî Vakkâs ez-Zührî
(ö. 37/657)

Kahramanlığı ile tanınan sahâbî.

Mekke'nin fethedildiği gün kardeşi Nâfî ile beraber müslûman oldu. Uhud Gazvesi'nde Resûl-i Ekrem'in dişini kıran babası Utbe Mekke fethinden önce İslâmiyet'i kabul etmeden öldü. Hâşim, Yermük Savaşı'na atlı bir birliğin kumandanı olarak katıldı ve bu savaşta bir gözünü kaybettiği için "A'ver" lakabıyla anıldı. Şam'ın fethinden sonra orada ikamet etti. Hz. Ömer onu Şamlılar'dan oluşan bir kıtanın başında Irak'a gönderdi. Amcası Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın emrinde Kâdisiye Savaşı'na katılarak ordunun sol kanadına kumanda etti. Bu savaştan sonra barış yolu ile Hulvân'ı, emrindeki 12.000 kişilik bir kuvvetle seksen gün süren bir kuşatmadan sonra da Celûlâ'yı fethetti. Hz. Osman zamanında tek başına şevval hilâlini görerek iftar ettiği için cezalandırıldığı rivayet edilir. Hz. Ali ile Muâviye arasındaki mücadelede Ali'nin yanında yer aldı. Cemel Vak'ası'ndan önce Hz. Ali onu, oğlu Hasân ve Ammâr b. Yâsir ile birlikte taraftar toplamak ve muhtemel bir çatışmaya hazırlanmak için Küfe'ye gönderdi.

Savaş oyunlarını iyi bilen, düşmanlarını karşı seri hareketleri ve hızlı darbeleri sebebiyle "Mirkâl" lakabıyla anılan Hâşim, Sıffîn Savaşı'nda Basralılar'dan oluşan kuvvetlerin başında ordunun bayrağını taşıması Muâviye ile Amr b. Âs'ı korkuya düşürdü. Ancak Sıffîn'deki muharebelerin birinde bütün gün çarpıştıktan sonra akşam karanlığında Hâris b. Münzir tarafından öldürüldü. Ölmeden önce bir ayağını kaybettiği zikredilmiştir (Fâsî, VII, 360). Şamlılar'ı sevindiren bu ölüm Hz. Ali'nin ve Irak ordusunun derin üzüntüsüne sebep oldu. Başta Hz. Ali olmak üzere Hâşim'in oğlu Abdullah ve Ebû't-Tufeyl Âmir b. Vâsile onun hakkındaki teessürlerini mersiyeleriyle dile getirdiler. Muhammed Rızâ el-Hakîm *Hâşim el-Mir-kâl* adlı bir eser kaleme almıştır (Necf 1370/1951).

BİBLİYOGRAFYA :

Dineverî, *el-Ahbarü't-tuvâl*, Bağdad 1959, s. 120, 121, 144, 171, 174, 183; Taberî, *Târîh*, IV, 215, 260, 321, 373, 378, 402-403, 447-451, 473-478; V, 7-8, 26, 532-533, 623, 652-656; VI, 23; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 395-396; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 129; Hatîb, *Târîhu Bağdad*, I, 196; İbn Abdülber, *el-İstâ'ab*, III, 616-622; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, V, 377-378; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 520-521, 525; III, 260, 282, 294, 309, 313-314; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 486; Fâsî, *el-'İkdû's-şemin*, VII, 359-360; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 593; *A'yânü's-Sî'a*, I, 496-498; Ziriklî, *el-A'lâm*, IX, 49; Cezzâr, *Medâhilü'l-müel-lifin*, III, 4-6; Ed., "Hâşim b. 'Utba", *EP* (Fr.), III, 267.

ASRÎ ÇUBUKÇU

HÂŞİMÎ, Muhammed b. Ahmed

(محمد بن أحمد الهاشمي)

Muhammed b. Ahmed b. Abdîrahmân
el-Hâşimî et-Tilimsânî
(1881-1961)

Derkâvî-Alevî şeyhi, âlim.

17 Temmuz 1881'de Cezayir'in Tilimsân (Tlemsen) şehrine bağlı Subde belde-sinde doğdu. Annesi ve babası Hz. Hasan neslindedir. İlk eğitimini Subde kadısı ve bölgenin âlimlerinden olan babasından aldı. Onun ölümünden sonra kardeşlerinin geçimini sağlamak için tarım işçisi ve baharat satıcısı olarak çalıştı, bir süre de terzilik yaptı. Bu arada dinî bilgilerini arttırmak amacıyla cami ve medreselerin halka açık derslerine devam etti. Bu yıllarda Derkâve'de yaygın olan ve mensuplarının medrese kültürü de almasına büyük özen gösteren Şâzeliyye tarikatının Derkâviyye koluna intisap etti. Bu tarikatın Şeyh Muhammed el-Habrî ve

Muhammed b. Habîb el-Büzîdî gibi ünlü simalarının seçkin müridlerinden biri olan Muhammed b. Yellis'ten çeşitli dersler aldı. Fransızlar'ın Cezayir'i işgal edip ülkede her türlü İslâmî eğitim ve öğretim faaliyetini yasaklaması üzerine mürşidi İbn Yellis ile birlikte Şam'a kaçtı (1904). Burada bir süre göçmen mahallesinde kaldı. Şehirdeki Cezayirli göçmenlerin değişik yerlere dağıtılmasını protesto ettiği gerekçesiyle Suriye müftüsü Muhammed Ebû'l-Yûsr Âbidîn ile birlikte sürüldüğü Adana'da iki yıl mecburi ikametden sonra Şam'a, şeyhi İbn Yellis'in yanına döndü. Suriye'nin meşhur âlimlerinden Mahmûd Reşîd el-Attâr'dan usûl-i fıkıh, Şeyh Muhammed Yûsuf el-Kâfî'den Mâlikî fıkıh okudu. Ayrıca Muhammed Bedreddin el-Hasenî, Emîn Süveyd, Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, Tefvîk el-Eyyûbî, Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî ve Ebû'l-Hayr el-Meydânî gibi âlimlerden istifade etti.

İbn Yellis'in vefatından sonra (1927), hac seyahati dolayısıyla Şam'a uğrayan Derkâviyye şeyhlerinden Ahmed el-Alevî'ye intisap etti. Şam'da oturmakta olduğu göçmen mahallesinde bir zâviye açtı, ayrıca mescid ve evlerde zikir ve ders halkaları oluşturmaya başladı. Emeviyye Camii'nde vaazlar verdi; şehrin Şâmiye ve Nûriye medreselerinde akaid ve tasavvuf dersleri okuttu, vaaz ve sohbetlerde bulundu. Halifelerinden Abdülkâdir İsâ, onun samimi sohbet ve telkinlerinden etkilenen pek çok insanın tövbe edip sâlih birer kul olmaya çalıştığını belirtmektedir (*el-Hakâ'ik 'anî't-taşavvuf*, s. 621). Hâşimî 19 Aralık 1961 tarihinde Şam'da vefat etti. Cenaze namazı Emeviyye Camii'nde kılındıktan sonra Dahdâh Mezarlığı'nda Şeyh Ebû'l-Hayr el-Meydânî'nin yanına defnedildi.

Hâşimî'nin tarikat silsilesi Ebû'l-Yezâ el-Mehâcî, Muhammed Kaddûr el-Vekîlî, Muhammed b. Habîb el-Büzîdî, Ahmed el-Alevî vasiyetiyle Şâzeliyye'nin Derkâviyye kolunun kurucusu Ahmed ed-Derkâvî'ye (ö. 1239/1823) kadar ulaşır. Derkâviyye'nin Ahmed el-Alevî'ye nisbet edilen Aleviyye kolunun Ortadoğu'daki en meşhur merkezi Hâşimî'nin Şam'da tesis ettiği zâviyedir. Kendisinden sonra irşad faaliyetini Şam, Humus, Hama, Halep gibi şehirlerle Ürdün ve Filistin'in çeşitli merkezlerinde açılan zâviyelerde Muhammed Saîd el-Burhânî, Abdülkâdir İsâ, Saîd el-Kürdî gibi Hâşimî'nin ünlü halifeleri devam ettirmiştir.

Ahlâkı, fazileti ve kaliteli dersleriyle çevresinde dönemin Şa'rânî'si olarak ün ya-

pan Hâşimî, Ehl-i sünnet inancını savunmak amacıyla çeşitli risâleler kaleme almıştır. İlmî ve tasavvufî şahsiyetinin yanı sıra aktif kişiliğiyle de tanınır. Nitekim kendisi, Cezayir'de Fransızlar'a karşı direnen Ömer el-Muhtâr, Şerîf es-Senûsî ve Abdülkâdir el-Cezâirî gibi mücahidler arasında sayılmaktadır. *el-Hakâ'ik 'ani't-taşavvuf* adlı eserine Hâşimî'den aldığı tarikat icâzetnâmesini de kaydeden Abdülkâdir İsâ, şeyhinin mânevî şahsiyeti hakkında bilgi verirken (s. 620-623, 627-629) onun ilim ve kerâmet yoluyla değil daha çok güzel ahlâkıyla temayüz ettiğine dikkat çekmektedir. Hâşimî'nin faaliyetleri, bir Kuzey Afrika tarikatı olan Şâzeliyye'nin XX. yüzyılda Suriye ve Ortadoğu'da yaygınlık kazanmasını sağlamıştır.

Eserleri. 1. *Âkîdetü Ehlî's-sünne ma'a nazmihâ* (Dimaşk 1957). Eser, Ehl-i sünnet akidesini aydın okuyucu kitlesine tanıtmak amacıyla önce mensur olarak kaleme alınmış, daha sonra kolay ezberlenebilmesi için manzum hale getirilmiştir. Bizzat müellif tarafından *Şerhu Nazmi 'Âkîdeti Ehlî's-sünne ve Miftâhu'l-cenne Şerhu 'Âkîdeti Ehlî's-sünne* adıyla yapılan birincisi muhtasar, ikincisi geniş iki şerhi bulunan eser şerhleriyle de basılmıştır (Dimaşk 1960). 2. *el-Kavlü'l-faşlü'l-kavîm fî beyâni'l-murâd min vaşıyyeti'l-hakîm* (Dimaşk 1957). Kelâm ve tasavvuf konularının birlikte ele alındığı bu eserde müellif, bu iki ilim dalının birbirlerine destek olmasının faydalarına dikkat çekmektedir. 3. *Talîk 'alâ Mi'râci't-teşevvûf ilâ hakâ'iki't-taşavvuf* (Dimaşk 1937). İbn Acîbe'nin bir tasavvuf terimleri sözlüğü mahiyetindeki *Mi'râcü't-teşevvûf* üne Hâşimî'nin yaptığı eklemelerden oluşmaktadır. 4. *Şerhu Şafrancı'l-ârifin* (Dimaşk 1938, 1964). Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye atfedilen küçük bir risâlenin izahı mahiyetindeki bu eserde, insanın kaderi ve bir sūfinin seyrü sülûkü sırasında karşılaşılabileceği çeşitli engeller ve bunların aşılmasıyla ilgili ilâhî lutuflar satranç kareleri üzerinde tasvir edilmektedir. 5. *el-Hallü's-sedîd lime'steşkelehü'l-mürîd min cevâzi'l-aḥz 'an mürşidîn* (Dimaşk 1383). Müellif bu eserinde, bir müridin şeyhini veya tarikatını hangi durumlarda değiştirebileceği sorusuna cevap vermeye çalışmaktadır.

Hâşimî'nin *ed-Dürretü'l-behiyye* (Dimaşk 1350), *Sebilü's-sa'âde fî ma'nâ kelimeteyi's-şehâde ma'a nazmihâ* (Dimaşk 1939), *el-Baḥşü'l-câmi'* ve *l-berku'l-lâmi'* ve *l-ğaygü'l-hâmi'* fîmâ

yete'allak bi's-šan'a ve's-şâni' (Dimaşk 1950) adlı eserleri akaid konularıyla ilgilidir. Müellif bu eserlerinde, İbn Sî-nâ'nın düşüncelerinden ve Kuzey Afrika'daki kelâm ekollerinin gelişmesinde önemli bir role sahip bulunan Tilimsânî sūfî Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî'nin (ö. 895/1490) görüşlerinden istifade etmek suretiyle zenginleştirilmiş bir Eş'ariyye düşüncesi ortaya koymaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Lings, *A Sufi Saint of the Twentieth Century Shaikh Ahmad al-Alawi*, London 1973, s. 29, 79; Abdülkâdir Ayyaş, *Mu'cemü'l-müellifine's-Süriyyîn fî'l-karni'l-işrin*, Dimaşk 1405/1985, s. 524; M. Abdüllatif el-Ferfûr, *A'lâmü Dimaşk*, Dimaşk 1408/1987, s. 309-311; M. Ahmed Dernika, *et-Tarîkatü's-Şâzeliyye ve a'lâ-mühâ*, Beyrut 1410/1990, s. 182-184; Abdülkâdir İsâ, *el-Hakâ'ik 'ani't-taşavvuf*, Halep 1414/1993, s. 74, 618-629; J. L. Michon, "al-Hashimî", *EJ²* (ing.), III, 261-262; a.m.f., "İbn Yallas", a.e., III, 968; Mustafa Kara, "Ahmed el-Alevî", *DİA*, II, 43.

İLYAS ÇELEBİ

HÂŞİMÎ EMİR OSMAN EFENDİ

(ö. 1003/1595)

Bayramî şeyhi, şair.

919'da (1513) Sivas'ta doğdu. Asıl adı Osman'dır. Tarikat silsilesi hakkında kaleme aldığı "sevdiğim" redifli manzumesindeki "Nesl-i pâk-i Mustafâ vü Murta-zâ'dır Hâşimî" mısraından da anlaşılacağı üzere Hz. Ali neslinden geldiği için "sey-yid" ve "emîr" lakabıyla anılmış, yine bu sebeple şiirlerinde Hâşimî mahlasını kullanmıştır. Acem seyyidleri gibi saçlarını uzattığından Saçlı Emîr olarak ve tekkesinin bulunduğu yer dolayısıyla Kasımpaşalı nisbesiyle de anılır. Evliya Çelebi ondan "eş-Şeyh Osman yani Emîr Sultan" diye bahseder, tekkesini de Emîr Sultan Tekkesi olarak tanıtır (*Seyahatnâme*, I, 418, 425). Peçevî'nin "Mevlânâ Muhammed b. Abdülevvel ki Saçlı Emîr denmekle meşhur idi" (*Tarih*, s. 55) şeklinde verdiği künyesi başka kaynaklarda yer almamaktadır.

Hâşimî öğrenim için genç yaşta Amasya'ya, oradan da İstanbul'a gitti. Sahn-ı Semân Medresesi'nde okurken tasavvuf meylederek tahsilini bıraktı ve devrin birçok meşâyihine hizmette bulundu. Bu sırada gördüğü bir rüya üzerine Vize'ye gitti. Burada, rüyasında Hz. Ali sûretinde gördüğü devrin Bayramî-Melâmî kutbu Sârbân Ahmed'in mensuplarından Vizeli Alâeddin Efendi ile karşılaşarak ona intisap etti. Seyrû sülûkünü, Alâeddin

Efendi'nin vefatından (970/1562-63) sonra yerine geçen Gazanfer Efendi'nin yanında sürdürdü. Onun emriyle Amasya'ya gidip irşad hizmetine başladı. Gazanfer Efendi'nin vefatı üzerine İstanbul'a döndü (974/1566-67). Kasımpaşa ile Okmeydanı arasındaki Kulaksız semtinde günümüzde kendi adını taşıyan ve cami olarak kullanılan zâviyeye yerleşti. Oğlan Şeyh İsmâil Ma'sûkî ve Hamza Bâlî meşrebinde olduğu, onlar gibi şeriata aykırı hareketlerde bulunduğu dedikoduları etrafa yayılınca, istikamet sahibi oluşuyla halk ve devlet nezdinde itibar sahibi bulunan Halvetî şeyhlerinden Nûreddinzâde'ye intisap ederek yanında erbaîne girdi. Hulvî'nin naklettiğine göre bu sırada gördüğü bir rüyayı Nûreddinzâde'ye anlatıp yorumunu sorunca, "Emîr, senin bize ihtiyacın yok. Var git, devrişânın ile meşgul ol. Bizim kısvemizi ve evrâdımızı terketme" cevabını aldı. Bunun üzerine tekkesine dönüp hizmetine devam etti. 11 Zilkade 1003 (18 Temmuz 1595) tarihinde öldü ve Kasımpaşa'da Kulaksız'daki tekkesinin hazîresine defnedildi.

Vizeli Alâeddin tarafından Gazanfer Efendi'nin kızıyla evlendirilen Hâşimî Emîr Osman'ın vefatından sonra yerine oğlu Seyyid Câfer Efendi geçti. Hâşimî'nin Muhtârî ve Emîrî mahlaslarını kullanan şair iki oğlu daha olduğu bilinmektedir (Kınalızâde, I, 186; II, 881).

Sarı Abdullah Efendi Hâşimî'yi güzel yüzlü ve kerâmet sahibi bir vefî, Nev'izâde ise cezbeli, kerâmet ehli, herkesin hürmet gösterdiği bir şeyh olarak tanıtır. Hâşimî Emîr Osman'ın bağlı olduğu kol Bayramî Melâmîleri'nin silsilesiyle birleşmekle birlikte tekke açıp âyin, evrâd ve ezkâr-la meşgul olması melâmet yolundan uzaklaştığını göstermektedir. Bunda, o dönemde Bayramî Melâmîleri aleyhinde yürütülen faaliyetlerin de etkili olduğu söylenebilir. *Hediyyetü'l-ihvân* müellifi Nazmî Efendi onu Bayramî Melâmîleri'nden ayrı bir kategoride değerlendirir ve "tarîk-i Bayramî" üzere âyin icra ettiğini bildirir.

Eserleri. 1. *Divânçe*. Üsküdar Hacı Selim Ağa (Aziz Mahmud Hüdaî, nr. 297/77) ve İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 256) kütüphaneleriyle İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda (Osman Ergin, nr. 1300/2, 935) nüshaları bulunan eserdeki şiirlerden bir kısmı torunlarından ve tekkesinin son şeyhi Mehmed Süreyyâ Bey tarafından *Divânçe-i Hâşimî Emîr Osman Efendi* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1329). Kitabın baş tarafında nâşirin, esas